Norman Cigar

ULOGA SRPSKIH ORIJENTALISTA U OPRAVDANJU GENOCIDA NAD MUSLIMANIMA BALKANA

THE ROLE OF SERBIAN ORIENTALISTS IN JUSTIFICATION OF GENOCIDE AGAINST MUSLIMS OF THE BALKANS

Sarajevo, 2000.

Dr Norman Cigar

ULOGA SRPSKIH ORIJENTALISTA U OPRAVDAVANJU GENOCIDA NAD MUSLIMANIMA BALKANA

THE ROLE OF SERBIAN ORIENTALIST IN JUSTIFICATION OF GENOCIDE AGAINST MUSLIMS OF THE BALKANS

Sarajevo, 2000.

IZDAVAČI:
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo
Bosanski kulturni centar, Sarajevo
PUBLISHERS:
Institute for the Research Crimes Against Humanity and International Law, Sarajevo
Bosnian Cultural Centre, Sarajevo

ZA IZDAVAČE:
Prof. dr Smail Čekić
FOR PUBLISHERS:
Prof. dr Smail čekić

UREDNIK:
Prof. mr Muharem Kreso
EDITOR:
Prof. mr Muharem Kreso

PREVOD NA BOSANSKI:
Prof. dr Enes Karić i Mr Ahmet Alibašić
TRANSLATION INTO BOSNIAN:
Prof. dr Enes Karić & Mr Ahmet Alibašić

LEKTOR:
Kadira Hadžić
LANGUAGE EDITOR:
Kadira Hadžić

KOREKTOR:
Azra Fišer
PROOF-READER:
Azra Fišer

DTP:
Meldijana Arnaut

ŠTAMPA:
"DES", Sarajevo
PRINTING HOUSE:
"DES", Sarajevo

TIRAŽ:
1.000
EDITION:
1.000

CIP - Katalogizacija u publikaciji Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo
297:061.1-057.4(.163.41)=411.21
323.12(=163.431
341.485(497.6=163.43*)"1992/1996"
CIGAR, Norman
Uloga srpskih orijentalista u opravdanju genocida nad Muslimanima Balkana = The role of Serbian orientalists in justification of genocide against Muslims of the Balkans / Norman Cigar [prevod na bosanski Enes Karić i Ahmed Alibašić]. - Sarajevo : Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava = Institut for the Research Crimes Against Humanity and International Law [etc.]. 2001. - 139 str. : slika autora ; 23 cm
Bilješka o autoru: str. 67-68. - Note on author : str. 129-130. - Bibliografske druge bilješke uz tekst
ISBN 9958-740-12-5 (Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava)
COBISS/BiH-ID 8901382

SADRŽAJ

SADRŽAJ 6
PREDGOVOR 7
I - UVOD 13
II - ORIJENTALIZAM I NACIONALIZAM - RAZVIJANJE SIMBIOZE 16
III - UTIRANJE PUTA ZA GENOCID 20
IV - MUSLIMANI KAO EGZISTENCIJALNA PRIJETNJA SVEMU 36
V - OD ANALIZE DO ADVOKATURE: OPRAVDAVANJE GENOCIDA 51
VI - ZAKLJUČCI I IMPLIKACIJE 54
BILJEŠKA O AUTORU 62

PREDGOVOR

Ime Normana Cigara poznato je bosanskohercegovačkoj naučnoj javnosti, prije svega, po njegovoj knjizi **GENOCID U BOSNI - POLITIKA „ETNIČKOG ČIŠĆENJA“** (Sarajevo, 1998.), koja se pojavila u izdanju Bosanskog kulturnog centra i Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Tokom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu (1991. - 1995.) Norman Cigar se oglasio u našoj štampi i sa nekoliko intervjua, ali je njegov pravedan stav prema Bosni i Hercegovini, uglavnom, ekspliciran u širokoj i nadaleko čitanoj produkciji na engleskom jeziku.

Norman Cigar je saradnik istraživač na Balkanološkom institutu u Vašingtonu (Washington) i viši saradnik na *Programu javnog međunarodnog prava i vanjske politike*. Bio je profesor na *Studijama za nacionalnu bezbjednost na Pomorskoj akademiji za savremeno ratovanje* (Sjedinjene Američke Države). U njegovu karijeru ubraja se, svakako, i angažman vojno-političkog analitičara u Pentagonu (Pentagon). Radio je kao predavač na Univerzitetu Viskonzin

(Wisconsin), rukovodio je i detašmanom za strategijsko istraživanje u Fort Bragu (Ft. Bragg, Sjevema Karolina), itd.

Objavio je nekoliko knjiga iz svoje stručne oblasti, a pisao je i u desetinama uglednih listova i časopisa.

U ovoj Studiji koju objavljujemo na bosanskom i engleskom jeziku, objektivnom metodom analitičara, Norman Cigar prikazuje sramnu ulogu srpskih orijentalista u pripremanju jugoslavenskog javnog mnjenja, prije svega, srbijanskog, za srpske ratne ciljeve i genocid protiv nesrpskih naroda, prije svega Bošnjaka i Albanaca, koji su im prvi stajali na putu.

Studija je rađena u vrijeme same agresije na Bosnu i Hercegovinu, u toku 1993. i prve polovine 1994. Rađena je, dakle, u toku kampanje srpskih orijentalista na pribavljanju opravdanja za masovno počinjenu viktimizaciju u Bosni i Hercegovini i naročito pribavljanju novih motiva za nastavljanje zločinačke kampanje. Cilj kampanje je bio da se uspješno okonča još jedna - genocidom ostvarena - etapa preotimanja životnog prostora, kako bi po tom, kao i one ranije izvršene, bile zaboravljene, „kao davno iskopneli snegovi“. Potreba za brzim i uspješnim okončanjem etape, odnosno tekuće kampanje, uprkos činjenici da nije dovedena do kraja i da ciljevi nisu u potpunosti ostvareni, bila je urgentna. Pored jenjavanja ofanzivne moći počinioca genocida i jačanja otpora žrtve, bila je uslovljena prvim privremenim rješenjima Međunarodnog suda pravde u aprilu i septembru 1993,

naročito Odlukom Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija od 19. februara 1993. o formiranju Međunarodnog krivičnog suda za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije od 1991.

Posebnu težinu u tom pogledu, trebale su da imaju, poslije višemjesečnih natezanja, donesene odluke Vijeća sigurnosti o formiranju „sigurnih zona“ Ujedinjenih nacija. U njih se, bar po slovu rezolucija Vijeća sigurnosti, dio muslimanskog stanovništva trebao skloniti pod kišobran UN-a. Za velikosrpskim genocidom ugrožene Bošnjake, „sigurne zone“ UN-a trebale su biti luka spasa (safe haven).

Privremena rješenja Međunarodnog suda pravde i inaugurisanje novog, posebno za ovaj slučaj obrazovanog suda, imali su funkciju, ali nešto manji efekat, Jodlovog (Alfred Jodl) referata 7. novembra 1943. pred njemačkim rajhslajterima i gaulajterima.

U Studiji Norman Cigar navodi desetine publikacija koje su, u ime „naučnog i intelektualnog opravdanja“ genocida protiv muslimana Balkana, producirali srpski orijentalisti. Riječ je o knjigama, člancima i publicistici koji su se kao pošast širili diljem moćnih srbijanskih medija i stizali do ostrašćenih i zapjenušanih mozgova, sijača užasa.

U svome pohodu na vlast Milošević je iskoristio sve, i Srpsku Pravoslavnu crkvu, i Srpsku akademiju nauka i umetnosti, i srpsku historiju, i srpsku verziju memorije historijskih epoha Balkana, i srpsku književnost, i srpsku orijentalistiku... Nije problem samo u tome što je

sve to Milošević iskoristio, problem je i u tome što se sve to Miloševiću dragovoljno ponudilo na iskorištenje!

Srpski orijentalisti ili oni koji su se sami prozvali srpskim orijentalistima i „islamolozima“, rado su se stavili u službu fašistoidne i genocidne politike. Odradili su ovu svoju zadaću i draga srca ponudili svoje prljave usluge Miloševićevom režimu. Zapravo su učestvovali i na njegovom proizvođenju. Ovakva sotonska literatura, ovakav tektonski generator mržnje, viđen je i dobro upamćen još samo u antijevrejskoj i antisemitskoj Evropi, Evropi zahvaćenoj fašizmom, Evropi iz tridesetih i četrdesetih godina XX stoljeća.

Studija, pored kraćeg Uvoda, obuhvata pet poglavlja. U prvom od njih dr. Cigar je jasno postavio razliku između orijentalizma i islamologije, od politički i šovinistički orijentisanog srpskog „orijentalizma“ i „islamologije“, sračunatog na proizvodnju mržnje prema žrtvi i motivaciji izvršilaca viktimizacije, sa fašisoidnim ciljem uništavanja žrtve i preotimanja njenog lebensrauma. Ukazao je, međutim, na oslanjanje srpskog orijentalizma na klasični, zapadnoevropski „orijentalizam“ iz doba kolonijalizma, čija je svrha bila opravdanje tog kolonijalizma i predstavljanje kolonijalnih naroda kao nižih... Tako je zapravo zločinu protiv zajednica koje su stajale na putu ostvarenja „Velike Srbije“ pribavljana „naučna“ podrška.

Dok drugo poglavlje Studije objašnjava simbiozu srpskog orijentalizma sa nacionalizmom i svim onim što je iz toga proisteklo, treće poglavlje

konkretno prati propagandnu kampanju „orijentalista“ na utiranju puta predstojećim genocidima, sugerišući počiniocima da time čine „dobro“ srpskorm narodu, da brane „ugroženo“ pravoslavlje, odnosno hrišćanstvo i Evropu.

Da bi se opravdala tako teška zločinačka akcija, trebali su, takođe, teški argumenti. Nađeni su u tobože naučno potvrđenoj insinuaciji da muslimani za srpski narod predstavljaju „egzistencijalnu prijetnju“, pa je raskrinkavanju lažne dileme „mi ili oni“ posvećeno četvrto poglavlje Studije. Odatle do opravdanja - započetog i već uveliko izvršenog - genocida nije daleko. Peto poglavlje pokazuje kako se tobože naučna analiza pretvorila u puko opravdanje zločina.

U Zaključku Studije dr. Cigar je, ne samo precizno i adekvatno ocijenio ulogu i odgovornost ovako angažovanih srpskih orijentalista i „islamologa“, nego i - još tada - precizno predvidio razvoj događaja u širim okvirima Balkana, bez obzira kako se oni završe u Bosni i Hercegovini. Precizno je predvidio sudbinu manjina i posebno muslimana u Saveznoj Republici Jugoslaviji, koji je ugrožavaju samom „činjenicom da manjine čine značajan dio stanovništva krnje Jugoslavije“. Za njega je već tada bilo očito da ih se žele riješiti. Stvarnost je to uskoro potvrdila. Albanci na Kosovu, uprkos njihove dugogodišnje miroljubive gandijevske taktike, doživjeli su genocid.

Ova studija Normana Cigara je sama po sebi svjedok kako nauka može biti maska, bolje reći ružna obrazina, iza koje se krije strašni angažman

(ne)uma i (ne)razuma, pravednije je kazati antiuma i antirazuma. Svaka tvrdnja u njoj potkrijepljena je relevantnim citatom ili činjenicom i popraćena preciznim naučnim aparatom. Studija uz sve to i nama i politici postavlja niz neprijatnih pitanja na koja se mora tražiti odgovor.

Izdavači

I

UVOD

Muslimanska zajednica bivše jugoslovenske republike Bosne i Hercegovine jeste žrtva onoga što se može označiti, po bilo kojem prihvaćenom pravnom i moralnom mjerilu, genocidom! U središtu ove tragedije počiva srpska nacionalistička ideologija žestoko obojena i inspirirana orijentalizmom shvaćenim široko i u sklopu obuhvatnog smisla, orijentalizmom kao napadnim i drečavim utjelovljenjem jednog procesa označenog manihejskom podjelom na „njih“ i „nas“, kako je to proučio Edward Said u svome pionirskom djelu o ovome fenomenu.[1] Zasigurno, veza između nauke i vlasti nije nova s obzirom da su orijentalisti bili iskorištavani i upotrebljavani u različitim mjestima i vremenima da bi objasnili i podržali državnu politiku prema muslimanima.[2] Međutim, rijetko je u modernim vremenima orijentalizam imao tako izravnu vezu i odnos sa politikom kakvu je

[1] Edward W. Said, ORIENTALISM, New York, Vintage, 1979.
[2] Vidi npr. Stuart Schaar, „ORIENTALISM AT THE SERVICE OF IMPERIALISM“, Race and Class, Ljeto/Summer, 1979., p. 67.

imao sa onom „etničkog čišćenja“, kako se proces genocida u Bosni i Hercegovini obično naziva.

Srpski orijentalisti osiguravaju naučnu podršku

Srpski orijentalisti obično ne bi na sebe privukli više od usputne pozornosti. Njihova učenost je beznačajna, njihov broj je, kao i njihov učinak, mali. To što njih čini značajnim, međutim, jeste njihova veza i odnos prema politici spram bosanskohercegovačkih muslimana. Oni su bili na isturenoj strani fronta antiislamskog pokreta još od 1980. godine, i značajno su doprinijeli genocidu protiv muslimana, stvarajući i čineći ovaj proces intelektualno doličnim i prihvatljivim među svim slojevima srpske zajednice. U središtu ove studije jeste Bosna i Hercegovina zbog razmjera ubijanja koje se tamo zbiva, premda isti zaključci također vrijede i za druge krajeve bivše Jugoslavije sa velikim muslimanskim populacijama, kao što su Kosovo, Sandžak i Srbija sama.

Spisi i javne izjave srpskih orijentalista u posljednje vrijeme jesu praktički uvijek bili tijesno povezani sa političkim kontekstom i političkim ciljevima. Činjenica da su intelektualno napadajući islam i muslimane namjeravali da obezbijede znanstvenu potporu za pomaljajuću nacionalističku ideologiju je obično bila očigledna. To da su ovi naučnici bili često zamoljavani od Beograda i od vlasti

Bosanskih Srba, te od vlade kontroliranih medija da objašnjavaju i publici opravdavaju oficijelnu državnu politiku prema muslimanima, jeste - k svemu tome - jasan pokazatelj da je srpsko rukovodstvo uvidjelo korisnost takve podrške eksperata i očekivanje da će takva saradnja biti rado dočekana.

U srpskim akademskim krugovima možda uvijek ne postoji jasno povučena distinkcija o tome ko je „orijentalist", budući da se mnogi naučnici humanističkih i društvenih znanosti na široko bave islamom kada pišu o većini historijskih i političkih tema s obzirom na neizbježnu vezu islama sa srpskim pitanjima u potonjih šest stoljeća. Premda ovdje fokus nije na ovoj širokoj mreži naučnika, koji se strogo uzevši i ne bave stalno islamom niti su po pozivu eksperti za njega, oni su također uticali na islamsku politiku i doprinijeli su oblikovanju intelektualnog i javnog mnijenja kad se o tematici islama povećalo interesovanje. Oni su, također, prišli svome predmetu s neprijateljskim držanjem koje se malo razlikovalo od pristupa profesionalnih orijentalista. Pa ipak, više ili manje „profesionalni" orijentalisti su oni koji nose posebnu odgovornost, zato što se može utvrditi da su upravo oni, više nego li ostali narod Srbije, trebali znati možda ponajbolje kakva bi mogla biti posljedica njihove interpretacije islama.

II

ORIJENTALIZAM I NACIONALIZAM - RAZVIJANJE SIMBIOZE

Nacionalizam i naučno mnijenje u Srbiji

Politizacija srpskih orijentalista i njihova javna uloga rasli su u tandemu sa usponom srpskog nacionalističkog pokreta u osamdesetim godinama ovoga stoljeća. Ukoliko bi bilo određujućeg trenutka i zamjetljivog katalizatora za niz potonjih događaja u bivšoj Jugoslaviji, onda bi to bio Srpski memorandum objelodanjen 1986. godine od strane Srpske akademije nauka i umjetnosti. Pisan od srpskih vodećih intelektualaca, koji su sebi predvidjeli veću ulogu u društvu i politici, Memorandum je iskristalizirao obnavljanje i oživljavanje ranijih srpskih nacionalističkih ciljeva, od kojih je formiranje Velike Srbije bilo vodeća paradigma. Memorandum je, međutim, također pripremio teren za izbijanje nasilja, budući da je njegova implementacija sadržavala teritorijalno

proširivanje i etnički ekskluzivitet. To je moralo zaprijetiti osnovnoj sigurnosti, pa i postojanju drugih jugoslovenskih zajednica. Ukoliko druge jugoslovenske zajednice ne prihvate pasivno dalekosežne implikacije Memoranduma, taj slabo vjerovatni scenario, onda bi se Memorandum jedino mogao ostvariti upotrebom sile.

Zahvaljujući Slobodanu Miloševiću, jakom srpskom komunisti u usponu, vladajući su komunisti skovali brak savezništva sa srpskim ne-komunističkim nacionalistima i sa Srpsko-pravoslavnom crkvom. Nastala je Crveno-Smeđe-Crna simbioza koja je obezbijedila početni zamah i strukturu srpskog nacionalizma. Milošević je bio taj koji ne samo da je uveo nacionaliste u glavnu političku struju, već je također obezbijedio i mašineriju u formi političke organizacije, medija, finansijske potpore, te vojne sile, koja je transformirala tek začete sentimente u konkretni državni program koji bi se mogao primijeniti na terenu.

Antiislamski val nacionalizma

Krajem osamdesetih godina ovog vijeka, srbijanska vlada, nacionalisti, narodni mediji i Pravoslavna crkva su svi zajedno postali otvoreno neprijateljski raspoloženi prema islamu, a incidenti antimuslimanskog harangiranja dramatično su rasli. Umjesto da osude takve trendove,

srpski su orijentalisti išli za tim da ih podupiru i opravdavaju, a i sami su često nudili daljnje pobude antimuslimanstva.

Zasigurno, srpski su akademici također napadali i druge zajednice uključujući Hrvate, Albance, Cigane, Slovence i Makedonce tokom netom proteklih godina, sa svojim negativnim kampanjama utemeljenim na stereotipnim prikazima popraćenim sa preporukama za poduzimanje odlučnih mjera. Premda, dakle, muslimani nisu bili jedini u ovom pogledu, ipak su oni kao zajednica bili možda posebno ranjivi i izloženi takvim intelektualnim napadajima usljed specifičnih geo-političkih obzira, takvih kao što je njihov položaj koji onemogućava ustanovljenje Velike Srbije. To je također povećalo vjerovatnoću da muslimani budu ciljem trajnog fizičkog napadanja koji, opet, ima za cilj njihovo razmještanje!

U velikoj je mjeri negativno opisivanje neke određene zajednice bilo rukovođeno samom srpskom političkom elitom a kao odgovor na konkretne političke ciljeve koje su muslimani, i drugi ne-Srbi, onemogućavali samim svojim prisustvom. Međutim, specifični politički fokus je u svakom posebnom trenutku varirao, pa su i srbijanski orijentalisti uskladili svoju aktivnost sa specifičnom potrebom trenutka. Nakon 1980. godine za Srbiju je najizraženije pitanje bila autonomna pokrajina Kosovo, većinu čijeg stanovništva sačinjavaju muslimani Albanci, te su mnogi raniji orijentalistički spisi bili fokusirani na islam, sa specifičnim odnosom i uklonom ka Kosovu. Kasnije, kad se politički

naglasak promijenio, islamski faktor u Bosni i Hercegovini brzo je zadobio na važnosti, namamljujući paralelno refokusiranje sa strane srbijanskih orijentalista.

III

UTIRANJE PUTA ZA GENOCID

Opasnost raspirivanja straha i neprijateljstva

Umjesto da promoviraju atmosferu koegzistencije i miroljubivih rješenja, srbijanski su orijentalisti igrali značajnu ulogu u dolijevanju ulja na vatru i podizanju straha i mržnje među svojim zemljacima Srbima. Mnogo prije stvarnoga raspada Jugoslavije, ti su naučnici započeli oblikovati stereotipni imidž o muslimanima kao stranom, tuđem, inferiornom i prijetećem faktoru, i pomogli su da se glede muslimana stvori situacija jedne umjetne paranoje među Srbima, dok su branili grubu politiku s kojom se ima nastupati u bavljenju islamskom zajednicom. U pripremnoj fazi se odigralo stvaranje te antiislamske atmosfere koja je omogućila potonje skliznuće u genocid nakon što je izbio otvoreni sukob aprila 1992. godine u Bosni i Hercegovini.

Raspirivanje neprijateljstva prema muslimanima je bilo posebno neodgovorno s obzirom na gorku lekciju iz Drugoga svjetskoga rata, u kojem je nestalo na stotine hiljada žrtava u zajedničkom sukobu. Muslimani su već jednom bili žrtve etničkog čišćenja počinjenog rukama srpskih četničkih nacionalista i njihova pokreta u nastojanju da stvore Veliku Srbiju.[3] Jedna oživljena antiislamska kampanja za

[3] Bitna karakteristika, još 1844. godine konstituisanog velikosrpskog projekta „Velika Srbija" i uspostavljanje njene hegemonije na Balkanu je etapno izvođenje.
Uoči Drugog svjetskog rata idejni nosioci Pokreta bili su vojni Generalštab i Srpski kulturni klub. Integralno jugoslovenstvo smatrali su Aleksandrovim promašajem i preferirali okupljanje srpskih zemalja u državnu cjelinu. Kad se ta cjelina učini homogenom postaće neprikosnoveni hegemon u Jugoslaviji, čime se omogućava srpska hegemonija i na Balkanu. Na toj osnovi vršena je fašizacija zemlje i priklanjanje Njemačkoj, što je 25. marta 1941. dovelo do pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu, a Drugi svjetski rat smatran je prilikom za ostvarenje plana. Organizovanjem puča 27. marta 1941. Britanska obavještajna služba je pomrsila ove račune i pocijepala Pokret na bar dvije frakcije. Po kapitulaciji zemlje prva se oslonila na njemačkog okupatora i u zemlji preuzela kolaboracionističku vlast. U njenim okvirima našla se i predratna civilna četnička organizacija, sa Kostom Pećancem na čelu. Druga je izabrala laviranje između okupatora i Velike Britanije a jezgro joj je činila grupa oficira, koja je izbjegla zarobljeništvo i okupila se na Ravnoj gori. Na čelu joj je bio pukovnik obavještajne službe, Draža Mihailović i prozvali su se „vojnim četnicima".
Pokretanje ustanka Narodnooslobodilačkog pokreta i njegovo prihvatanje saradnje sa ovom grupom i njoj je pribavilo imidž ustanika i značajno je ojačalo. Cilj joj, međutim, nije bio konfrontacija sa okupatorom, nego priprema snaga za „odsudni trenutak" u kome će „Velika Srbija" biti „omeđena" i potom „očišćena od nesrpskih elemenata", pa su raskid sa Narodnooslobodilačkim pokretom i saradnja sa okupatorom bili neminovni.
Operacionalizacija gore postavljenih ciljeva izvršena je u dva osnovna dokumenta: Rekonstrukcija projekta Stevana Moljevića od 30. juna „HOMOGENA SRBIJA" i Instrukcija Draže Mihailovića od 20. decmbra 1941. godine (štampanim u ZBORNIKU DOKUMENATA I PODATAKA O NARODNO-OSLOBODILAČKOM RATU NARODA JUGOSLAVIJE, tom XIV, knj. 1, str. 1.-10. i 93.-103), a izvršavanje i genocidne radnje dokumentovane hiljadama autentičnih dokumenta, raznih provenijencija. Najznačajniji su sadržani na 4.333 strane XIV toma, pomenutog ZBORNIKA, izdanje Vojnoistorijskog instituta Beograd 1981.-

podršku istih srpskih političkih ciljeva, koji su vodili srpsku politiku tokom Drugoga svjetskoga rata, je bila osuđena da riskira paljenje iste sudbine iznova za muslimansku zajednicu!

Različitost kao zlo - Uspostavljanje etničko-kulturnih granica

Jedno od ključnih dostignuća srpskih orijentalista bilo je diferenciranje i izoliranje muslimanske zajednice, ustanovljavanjem i naglašavanjem kulturnih obilježja koja se fokusiraju na islamu i muslimanima kao egzotičnim - naravno, na negativan način - i drečavim/napadnim, te automatski inferiornim i čak abnormalnim! Da bi lakše osudili muslimane, radije negoli su ih opisivali i analizirali, srpski su orijentalisti - uglavnom na isti način kao i u procesu koji je u centru *Orijentalizma* Edwarda Saida - stvorili jedan tip tričavog islama i muslimanski stereotip koji se dao oblikovati tako da bi se muslimane izoliralo i napalo! U isto vrijeme, orijentalisti su mogli također koristiti ovog tričavog i izvitoperenog muslimana kao sredstvo posredstvom kojeg su mobilizirali podršku među svojim slušateljstvom. Kao dio ove procedure, srpski su orijentalisti dosljedno pogrešno tumačili i namjerno izobličavali islam i situaciju i ciljeve muslimanske zajednice. To što se

1985. U toku četiri godine četnici su u ostvarivanju svojih ciljeva, pobili bar stotinjak hiljada nesrpskog stanovništva, ali i svojih sunarodnika. Konačno četničko vezanje za okupatora i pobjeda Nardnooslobodilačkog pokreta onemogućili su potpunije izvršenje Plana.

potom pojavilo jeste jaka dihotomija između Srba i muslimana, s tim što su ovi potonji natovareni svim mogućim negativnim karakteristikama koje se uopće daju i zamisliti, opisivani su kao „strani“, „tuđi“, te degradirani na položaj kulturne i moralne inferiornosti. U stvari, časopis Jugoslovenske armije tražio je od profesora Darka Tanaskovića - eksperta za islamske studije na Beogradskom univerzitetu, koga od države kontrolirani beogradski dnevnik Politika naziva „naš vodeći islamski naučnik“, - da za njegove čitaoce posebno analizira razliku između „njih“ i „nas“, muslimana i kršćana.[4]

Muslimani kao tuđi, kao stranci. Na mnogo načina tretman koji su islam i muslimani primili od srpskih orijentalista slaže se umnogome sa onim zajedničkim tradicionalnim orijentalistima! Kako to jedan stručnjak kaže, suština je stvoriti „lik suprotan paradigmičkom Zapadu (Okcidentu), dakle riznicu negativnosti, kako one apstraktne negativnosti, tako i posebnih negativnosti (kod drugih kultura) u odnosu na ono okcidentalno/zapadno.“[5] Drugim riječima, za srpske orijentaliste islam se doima kao nešto malo više od sasvim jasno suprotnog pola, negativnog, nazadnog, stranog, nemoralnog, agresivnog u suprotnosti sa svim pozitivnim što se može naći u srpskoj kulturi! Negativno

[4] Intervju sa Darkom Tanaskovićem od Aleksandre Tomić, „Evropa neće izbeći demografski džihad“, Vojska, Beograd, 23. septembar, 1993., p. 8. Vojska je službena novina Jugoslovenske Armije.
[5] Aziz Al Azmeh, „The Articulation of Orientalism“, Arab Studies Quarterly, Fall, 1991., pp. 386-387.

prikazivanje muslimana koje je započelo 1980. je dodatno degradirano nakon izbijanja stvarnog sukoba 1992. godine.

Ključna nit orijentalističke kampanje usredsređena je na ideju da muslimani pripadaju jednoj egzotičnoj i tuđoj religiji i kulturi, te tako - slijedi zaključak - oni nikada ne bi mogli imati mjesto u Evropi! Prema tome, muslimani, navodno, imaju donekle manje legitimnosti da žive u Bosni i Hercegovini negoli Srbi, usprkos činjenici da su muslimani, zapravo, oni koji su domaće stanovništvo tu, dok su Srbi ti koji su novopridošlice.

Kasnih osamdesetih godina ovoga vijeka, na primjer, jedan je srpski orijentalist, Aleksandar Popović, premda predaje u Parizu, napisao pamflet tiskan u Beogradu da bi informirao „obrazovanu publiku“ o islamu. On to vidi kao tešku zadaću zbog toga što je islam, tvrdi on, „jedan totalitaran sistem, čiji totalitarizam daleko premaša ono što dobronamjeran i neinformiran zapadni um može i shvatiti ili zamisliti“.[6] Tanasković, u istom duhu, uzima aktivnu ulogu u debati koja je iskrsla oko dijetalnih propisa za muslimane koji služe u Jugoslovenskoj armiji. Tokom komunističkog perioda, jedenje svinjetinje u Jugoslovenskoj armiji bilo je često korišteno kao neformalni „test lojalnosti“ za muslimane da pokažu kako nisu odani religiji. U takvoj situaciji, muslimani su često imali malo izbora, odnosno: ili da jedu svinjetinu ili da gladuju dok služe svoj vojni rok. Kada je ovaj problem izbio na

[6] Aleksandar Popović, Jugoslovenski muslimani, Beograd, Akvarius, 1990., str. 5.

površinu kasnih osamdesetih godina ovog vijeka, Darko Tanasković, kao i drugi orijentalisti, iskoristili su ovu priliku da opišu i portretiraju muslimane kao zabludjeli element u društvu rugajući se zahtjevima muslimana za posebnom ishranom i akomodacijom takve naravi. Tanasković čak tvrdi da ako musliman odbije jesti krmetinu i odšeta gladan da će to biti poticaj političkom separatizmu i da će uznemiriti jedinstvo armije, jer srpski personal u jedinici bi se „grozio“ službe zajedno sa takvim nedruštvenim drugarima.[7] Općenitije, Tanasković se bio dobro pozabavio nijekanjem onoga što je on vidio kao pokušaj muslimana Bosne i Hercegovine da dokažu kako su i oni stari evropski narod. Tanasković to naziva „naravno, čistim apsurdom“.[8]

Jedan drugi srpski učenjak, Nada Todorov, tobože vidi muslimane u Bosni i Hercegovini kako su motivirani njihovim „islamskim načinom života“, koji nema ništa zajedničko sa evropskom civilizacijom.[9] U korijenu ovoga problema prema Miroljubu Jevtiću, politologu i specijalisti za islam na Beogradskom univerzitetu, jesu strana narav i religijski temelj „arapskom kulturnom imperijalizmu“ koji determinira pogled na svijet lokalnih muslimana, a i činjenica da Arapi danas, navodno, „uspijevaju u nametanju svoje kulture kao univerzalne

[7] Darko Tanasković, „Između Kur'ana i kazana“, NIN, 25. juni, 1989., str. 23.
[8] Intervju sa Darkom Tanaskovićem, Vojska, op. cit., 23. septembar, 1993., str. 10.
[9] Intervju sa Nadom Todorov, intervjuisao pukovnik Nikola Ostojić, „Genocidne poruke iz 1001 noći“, Vojska, 8. april, 1993., p. 20.

vrijednosti koju je stvorio Bog, i o kojoj čovječanstvo nema šta da kaže.“[10] Po Jevtiću, to predstavlja nerješivu teškoću, jer:

„Ti se možeš boriti protiv američkog kulturnog imperijalizma, budući da je on stvoren od ljudi - Amerikanaca - koji su sada bogatiji, ali koji su, ipak, samo ljudi kao i vi. Nasuprot tome, po islamu, ako hoćeš da se zaštitiš od Boga, to možeš jedino učiniti na arapskom. Nisu Arapi ti koji su to naredili. Bog je taj koji je to tako kazao. Bog prima molitve samo ako su kazane na arapskom“.[11]

Za Jevtića, u stvari, nacionalizam i drugi pojmovi koje on vidi kao bez premca nešto zapadno, s jedne strane, i islam, s druge strane, jesu uzajamno isključivi. Tako je on optužio albanski nacionalizam na Kosovu i tvrdi da je to samo, u stvari, front za islamski fundamentalizam, jer Albanci su „lažni Evropljani, (koji su), u stvari muslimani“.[12]

Islam kao ostatak prošlosti. Ne samo da je islam opisan u djelima srpskih „orijentalista“ kao nešto strano, tuđe, nego je on također portretiran i kao nazadan. Isto kao što su to činili i evropski orijentalisti ranog kolonijalnog doba, i glavnina njihovih srpskih kopija označila je

[10] Miroljub Jevtić, „Rezervisti alahove vojske“, Duga, Beograd, 9 – 22. decembar, 1989., str. 22. Duga favorizira čvrstolinijaške srpske nacionalističke poglede.
[11] Jevtić, Duga, op. cit., 9 – 22. decembar, 1989., str. 22.
[12] Miroljub Jevtić, „Lakrdija za Evropu“, Evropske novosti (Frankfurt, Njemačka), 22. decembar, 1993., str. 2. Evropske novosti su evropsko izdanje beogradskog dnevnika Večernje novosti, objavljivane u Njemačkoj kako bi zaobišle međunarodne sankcije Srbiji.

islam kao retrogradan i kao temeljni uzrok prijetnje „modernoj civilizaciji“, i to kako u općenitom pogledu, tako i specifično kad je u pitanju Srbija. Svaka optužba koja je mogla poslužiti za ocrnjenje islama i izoliranje muslimana je bila prihvatljiva. Nada Todorov, na primjer, izjavljuje da „po islamskom učenju, nema žene da ima dušu, već, umjesto da ima dušu, žena služi samo da zadovolji muškarčeve potrebe i da njemu služi“.[13] Na isti način, Tanasković navodi da domaće muslimansko vođstvo kradomice i potajno navodi svoje sljedbenike da se vrate ranijoj, navodno, inferiornoj svijesti, napose pojačanim vezama sa njihovim istovjernicima u inozemstvu. Ili, kako to Darko Tanasković kaže pitajući retorički:

„Ovo pitanje se pomalja neizostavno, to jest da li ovi predstavnici muslimanske nacije, čak ukoliko su izabrani demokratski, doista imaju pravo i ovlasti danas, na pragu dvadeset i prvog vijeka, da prešutno povrate one koji su ih izabrali, iz nepobitno odabranog statusa jedinstvene nacije u poziciju muslimanskih konvertita (poturica) iz vijekova koji su u očima ostatka Jugoslavena davno minuli.“[14]

Tanasković zaključuje ovu svoju optužbu sa dobro poznatim kriticizmom spram konvertita u islam, čak i onih čiji su preci možda prešli u islam mnogo vijekova ranije: „Konvertita u islam, poznato je sasvim dobro, gori je negoli Turčin (tj. nedomaći musliman)“.

[13] Intervju sa Nadom Todorov, Vojska, op. cit., 8. april, 1993., str. 21.
[14] Darko Tanasković, „Turci brane Sarajevo“, Epoha (Beograd), 7. januar 1992., str. 21. Epohu izdaje vladajuća Socijalistička partija Srbije.

Jevtić je, vjerovatno, najaktivniji proponent ovakvih ideja. Tipično za njega, on tvrdi da su „islamski fundamentalisti“, etiketa koju on stavlja slobodno na muslimane, ništa više doli refleksija „tame prošlosti“, koji razumijevaju „ropstvo i jednakost ne na način kako to civilizirana osoba čini, već radije na način kako to njihov Bog shvata“. Navodno, islam opunomoćava zabranu turizma, sporta, idenja u kafiće gdje se služi alkohol, prema tome, neizostavno odvodi u ksenofobiju „i sto-postotnu u segregaciju“. „Ukoliko ne možeš jesti, piti, biti pokopan u isto groblje ili se oženiti-udati sa susjedom druge vjere, šta onda možeš?“ - pita Jevtić retorički.[15] Jevtić, nadalje, smješta muslimane izvan granica koegzistencije, slikajući islam kao stran i tuđi „spram svake samilosti i nenasilja prema onima koji imaju drugačiji način mišljenja od islamskog učenja koje je na snazi“.[16]

Srpski orijentalisti, također, tvrde da islam mrzi sve što nije islamsko. Za Nadu Todorov, to je napose tačno kad je posrijedi Srbija, jer „islam prezire druge religije, posebno prezire pravoslavlje“.[17] Tanasković, na isti način, zaključuje da „mnogi (u Srbiji) još uvijek smatraju (islam) kao nešto strano, i također neprijateljsko“.[18]

[15] Jevtić, Duga, op. cit., 9 – 22. decembar, 1989. str. 21.
[16] Miroljub Jevtić, „Rastanak bez milosti“, Evropske novosti, 7. juli, 1993., str. 2.
[17] Intervju sa Nadom Todorov, Vojska, op. cit., 8. april, 1993. str. 21.
[18] Darko Tanasković, „Nacija i vera između ‘m’ i ‘M’“, NIN, Beograd, 24. septembar, 1989., str. 25. U to vrijeme NIN je odražavao Miloševićeve vladajuće poglede.

Islam i nasilje. Napose je islam portretiran i oslikan kao inherentno nasilnički. Jevtić, na primjer, tvrdi „da Alija Izetbegović ne želi mir i da mir ne može prihvatiti. Ukoliko bi prihvatio mir, to bi značilo nijekanje njegova pripadništva islamu“.[19]

Da bi se opravdala sadašnja srpska politika u Bosni i Hercegovini, naglašen je statični pogled na islam. Na primjer, kad je crnogorski ministar za religije iznio mišljenje da monoteističke religije, uključujući i islam, imaju za svoj temelj nenasilje, velikodušno praštanje, saosjećanje i humanost, Jevtić je bio brz da ga ispravi, tvrdeći da se takve osobine, najjamačnije, ne mogu primijeniti na islam, temeljeći to svoje mnijenje na svom „osobnom čitanju Kur'ana“.[20] Slično njemu, a i da bi objasnio ovu navodnu sklonost ka nasilju, Tanasković okrivljuje „ton Kur'ana“, jer je on „otvoreno autoritaran, beskompromisan i ugrožavajući-prijeteći“.[21]

Jevtićevo tumačenje navodne muslimanske spremnosti na ubijanje drugih se usredsređuje na njihov vjerski odgoj. Pišući u štampi kasne 1993. godine, on objašnjava:

„Islam jasno propisuje da njegov vjernik mora prinijeti žrtvu Allahu. Ta životinjska žrtva jeste ovan koji je zaklan ritualno, tako da njegova krv škropi sve okolo. Ako se pripadnici islamske civilizacije naviknu da, od

[19] Miroljub Jevtić, „Nema mira u Bosni“, Evropske novosti, 28. decembar, 1993., str. 4.
[20] Miroljub Jevtić, Evropske novosti, op. cit., 7. juli 1993., str. 2.
[21] Intervju sa Tanaskovićem, Vojska, op. cit., 23. septembar 1993., str. 8.

svoga djetinjstva, gledaju kako se janje, koje je svima omiljena životinja, kolje, onda je jasno da ličnost koja sudjeluje u islamskom pogledu na svijet postaje lahko naviknuta da proliva krv na brutalan način. Nije nimalo tada velik korak od ubijanja životinja do ubijanja ljudskih bića.“[22]

Prema mišljenju Nade Todorov, čije su analize objavljene u vojnoj štampi, tradicionalne priče Hiljadu i jedne noći - a ona pretpostavlja da svi muslimani čitaju te priče u svome djetinjstvu - zaslužuje osudu zbog onoga što ona vidi kao nasilno muslimansko ponašanje, jer, navodno, ova knjiga opskrbljuje „suptilnu uputu“ muslimanima da izvrgavaju torturi i ubijaju kršćane!

Kako Nada Todorov objašnjava, priče iz Hiljadu i jedne noći „imadu uticaj na djecu koja odrastaju u krajevima koji su posebni po islamskom utjecaju!“

Taj se uticaj priča *Hiljadu i jedne noći*, navodno, može lahko pokazati: „Budući da su ove priče pune eroticizma, sigurno je da ih (muslimani) čitaju pažljivo tokom puberteta, i njihov je uticaj na ličnost (muslimana) očigledno bjelodan. U činjenju nedjela u Bosni i Hercegovini, (muslimanska) svijesna, podsvijesna i nesvijesna razine ličnosti, jesu na djelu!“[23]

[22] Miroljub Jevtić u Javnosti (Sarajevo), citiran u rubrici „Ljudi i vreme“, Vreme, Beograd, 15. novembar 1993., str. 55. Vreme je liberalni opozicioni sedmičnik.
[23] Intervju sa Nadom Todorov, Vojska, op. cit., 8. april, 1993., str. 20.

Muslimani kao izdajice. Jedna druga strana cijele rasprave usredsređena je na navodno izdajstvo Bosanskih muslimana zbog toga što su konvertirali u islam. Srpski orijentalisti, kao i drugi nacionalisti, uključujući i hijerarhiju Srpske pravoslavne crkve, su skloni iznošenju oštrih izjava/tvrdnji glede nepriznatog ili nesvjesnog navodnog srpskog etniciteta bosanskih muslimana, kao i većine njihovih drugih susjeda. Uobičajeno je da srpski orijentalisti insistiraju na tome da su muslimani bili stvarno Srbi koji su napustili svoju pravobitnu vjeru. Na tipičan način je jedan učenjak, Mile Nedeljković, posvetio glavninu svoje monografije pod naslovom Krst i polumesec, tvrdnji da je Bosna i Hercegovina uvijek bila srpska i pravoslavna, i da su muslimani, prema tome, samo Srbi apostate![24]

Kao što praktički važi i za sve druge evropske narode današnji muslimani u Bosni i Hercegovini jesu amalgam različitih etničkih počela. Međutim, preovladavajuća većina vodi porijeklo iz lokalne katoličke ili bogumilske kršćanske populacije koja je konvertirala u Islam etapno, tokom tri stoljeća, zadržavajući svoj prvobitni jezik. Prema tome, ni na koji način muslimani nisu strana zajednica, usprkos srpskom običaju da ih nazivaju pežorativnim terminom „Turci“ ili „poturice“. Usprkos politički motiviranim tvrdnjama mnogih srpskih nacionalista da su današnji muslimani srpskog porijekla, ipak postoji malo podataka o tome da su Srbi konvertirali u islam u nekom

[24]Mile Nedeljković, Krst i polumesec, Beograd, Politika, 1993.

značajnijem broju, budući da su oni naseljavali Bosnu i Hercegovinu nakon otomanskih osvajanja.[25]

Paradoksalno je, ali tvrdnja da su muslimani bili negdašnji mušičavi i neposlušni Srbi - da ostavimo po strani dubioznu osnovu takve tvrdnje sa stanovišta znanosti - služi kao dodatna municija za antiislamsku kampanju. Miroljub Jevtić, na primjer, naglašava tumačenje i interpretaciju o bosanskim muslimanima kao izdajicama: „Oni koji su primili islam prihvatili su osvajače de facto kao svoju braću, a i zločine osvajača kao svoje vlastite! To također znači da su njihove vlastite ruke prekrivene krvlju njihovih vlastitih predaka, tj. bivšeg bosanskog nemuslimanskog stanovništva“. Sa konvertiranjem u islam, muslimani su razorili kršćansku Bosnu i „omogućili su Osmanlijama da vladaju nad kršćanskom Bosnom dugo vremena“.[26]

Bilo šta što je moglo biti upotrijebljeno da se kritiziraju muslimani bilo je stavljeno u igru, pa čak i optužba da su oni izdali „Stjepana Tomaševića, posljednjeg katoličkog bosanskog kralja“, kome bi jedva iko od srpskih nacionalista u običnim vremenima posvetio kakva interesa. Napadajući obnovljeni interes muslimana Bosne i Hercegovine

[25] Pregled iznutra posvećen zajednici Bosanskih muslimana, njihovoj historiji i etnografiji, može se vidjeti u djelu Vatro Murvar, Nation and Religion in Central Europe and the Western Balkans: The Muslims in Bosnia, Hercegovina and Sandžak: A Sociological Analysis, Brookfield, Wisckonsin: University of Wisconsin, 1989. Nešto je Srba u Srbiji, tokom mnogih stoljeća, konvertiralo u islam, ali, oni su bili ili pobijeni, ili prisiljeni da napuste islam, ili su, pak, pobjegli u Bosnu i druge krajeve Otomanske imperije u vrijeme kad su Srbi „čistili” teritoriju, što je dio prakse njihovog ustanovljenja države u XIX stoljeću.

[26] Jevtić, Duga, op. cit., 9 – 22. decembar 1989., str. 22.

za islam, za vjersku aktivnost i pobožnost u osamdesetim godinama ovog vijeka, Jevtić tvrdi da „ni jedna normalna zemlja ne bi tolerisala jednu religijsku zajednicu da aktivno publicira i popularizira okupatore (Osmanlije) koji su ovu zemlju zavili u crno“.[27]

Izoliranje muslimana

Srpski orijentalisti također teže izolirati muslimane od njihovih susjeda. Čini se da ovim orijentalistima naročito smetaju čvrste veze između Hrvata i muslimana, te su težili da tu, umjesto dobrih odnosa, posiju sjeme raskola. Jevtić, na primjer, optužuje takve dobre veze kao „brak iz koristoljublja“, i tumači da je sve to ciljno sračunato posebno protiv srpskih interesa. Povrh toga, Jevtić nastoji opomenuti Hrvatsku da je taj „brak iz koristoljublja“ također protiv samih hrvatskih interesa, jer muslimanski će natalitet biti toliko visok da bi oni mogli čak „proždrijeti Hrvatsku“.[28] Isto tako, dobri odnosi između Katoličke crkve i islama također iritiraju i spadaju u nešto što ne odgovara srpskim orijentalističkim računima. Tako, kada je nova kosovska Demokršćanska partija izabrala kasne 1993. godine jednoga muslimana kao svoga predsjednika, Jevtić je to okarakterizirao „farsom“, i

[27] Jevtić, Duga, op. cit., 9 – 22 decembar, 1989., str. 23.
[28] Intervju sa Miroljubom Jevtićem (razgovor vodila Jasmina Babić), „Vera i politika“, Stav (Novi Sad, Vojvodina, Srbija), 1. maj, 1992., str. 37.

omalovažavajuće označio „da se nešto takvo na Kosmetu (srpsko ime za Kosovo) jedino i može desiti!“[29]

Delegitimirana zajednica

U vrlo stvarnom značenju i smislu, srpski su orijentalisti doprinijeli delegitimiziranju i same egzistencije muslimana kao zajednice i, dehumanizirajući ih, također su delegitimirali muslimane kao pojedinačna ljudska bića.

Ovakva negativna kategorizacija, što je uobičajeno u orijentalističkom srpskom diskursu, može imati devastirajući efekt kroz dehumaniziranje grupe označene kao cilj i može doprinijeti omogućavanju njihova ubijanja kao članova jedne neizdiferencirane grupacije nepoželjnih ljudi! Upravo kao što i Herbert C. Kelman, ekspert za genocid, značajno primjećuje:

„Sankcionirani masakri postaju mogući onda kada dođemo do mjere lišavanja bližnjih ljudskih bića identiteta i zajednice... Naime, kada je jedna grupacija ljudi definirana sasvim u vezi sa kategorijom kojoj pripada i kada se ta kategorija sasvim isključi iz ljudske zajednice i

[29] Jevtić, Evropske novosti, op. cit., 22. decembar, 1993., str. 2.

porodice, tada se moralne zapreke da se tu grupaciju ne ubija lakše prevazilaze“.[30]

[30] Letter Herbert C. Kelman, „Violence without Moral Restraint: Reflections on the Dehumanization of Victims and Victimizers“, The Journal of Social Issues, sv. 29., br. 4. (1973), str. 49.

IV

MUSLIMANI KAO EGZISTENCIJALNA PRIJETNJA SVEMU

Stalna prijetnja

Ključni elemenat poruke srpskih orijentalista također je bio taj da muslimani predstavljaju neminovnu i smrtonosnu prijetnju. Ti su onda učenjaci išli za tim da priprave svoje zemljake i sunarodnjake na tu potencijalnu opasnost objašnjavajući i sugerirajući političke mejere za spriječavanje navodnih muslimanskih zavjera. Mnogo prije ratnih previranja u bivšoj Jugoslaviji, Jevtić je aktivno promovirao ideju o tome kako je islam „najznačajnija prijetnja Jugoslaviji, čak značajnija i od... srpsko-hrvatskih odnosa“.[31] Aleksandar Popović je, napose, vjerovao da je njegova misija da upozori na opasnost koja proishodi iz

[31] Intervju sa Miroljubom Jevtićem (autor intervjua Slavoljub Kačarević), „Islam bez maske”, Intervju (Beograd), 15. septembar 1989., str. 11. Intervju je otvoreno nacionalistički periodičnik koji govori u korist srpske vlade.

rastuće aktivnosti muslimana u Jugoslaviji, dok je posebno označio područja kao što su gradnja novih džamija i vjerskih škola, te optuživao muslimane za širenje „vulgarnih prijevara... različitih glasina... i krivih izvještaja“ po inozemstvu o uvjetima svoga života“.[32]

Premda su muslimani, navodno, neprijateljski raspoloženi prema Zapadu u cjelini, njihov je specijalan cilj Srbija. „Dobro je poznato“, prema Jevtiću, „da je Srbija, svojim otporom, oslobodila naš dio Balkana od Halifata, te, prema tome, nije iznenađujuće što je srbofobija visoko razvijena među fundamentalističkim muslimanima“.[33]

Budući da bjelodano svi muslimani u Bosni i Hercegovini nisu smjerni vjernici (uključujući mnoge koji su bili članovi Komunističke partije), srpski su orijentalisti bili prisiljeni da rastegnu svoju definiciju „fundamentalizma“ da bi ona pokrila široku oblast. Proširivanjem termina fundamentalizam, srpski su orijentalisti mogli podvesti bilo koju političku aktivnost muslimana pod tu rubriku! Jevtić, na primjer, govori o „sekularnom islamskom fundamentalizmu“ i „komunističkom islamu“ da bi tako obuhvatio bilo koga i svakoga ko je na bilo koji način musliman i da bi ga učinio validnim ciljem pokude![34]

Tokom predratnog perioda, Jevtić je - vjerovatno makar djelimično podstaknut od strane srpskih službenih krugova - prionuo na posao da optereti komunističke vlasti koje su još uvijek vladale Bosnom i

[32] Popović, Jugoslovenski muslimani, op. cit., str. 51.
[33] Jevtić, Duga, op. cit., 9 – 22. decembar, 1989., str. 23.
[34] Jevtić, Duga, op. cit., 9 – 22. decembar, 1989., str. 20. i 22.

Hercegovinom s optužbom da navodno ne vide ovaj fenomen onako kako ga on vidi. U stvari, Jevtić je ocijenio da čak i muslimani koji ne prakticiraju vjeru navodno rade nesvjesno u korist džihada, i štaviše, zaključuje Jevtić: „Što je najžalosnije proponenti takve politike najčešće nisu formalni vernici, već prije vrlo često visoki (komunistički) vladini službenici“.[35] Usprkos činjenici da nema dokaza da jedan takav fenomen postoji izvan njegovih spisa, Jevtić ipak tvrdi da je „ovo najopasniji oblik fundamentalizma... budući da je njegova islamska esencija/suština skrovita, te se, prema tome, lako može penetrirati na društvenu scenu“.[36]

U velikoj mjeri, navodno, sama bit islama tumačena kao nepromjenljiva, neizdiferencirana apstrakcija, u sebi i iz same sebe predstavlja prijetnju. Tvrdi se da su neprijateljstvo prema Srbima, zapadnoj kulturi i kršćanstvu već prethodno programirani muslimanskom kulturom, historijom i religijom. Srpski orijentalisti često sadašnjost, kad je posrijedi islam, vide kao ekstrapolaciju prošlosti, a takvo gledanje utemeljeno je na njihovom tendencioznom čitanju Kur'ana i linearnoj primjeni rane islamske historije na današnje društvo. Njihovo tumačenje Kur'ana, napose, jeste često uzeto kao dokaz muslimanske agresivnosti i dokaz antipatije prema svim nemuslimanima.

[35] Intervju sa Jevtićem, Intervju, op. cit., 15. septembar, 1989., str. 12.
[36] Miroljub Jevtić, „Zašto Nijaz Duraković ne vidi islamski fundamentalizam”, Intervju, 8. novembar, 1989., str. 52.

Primjerice, kada je predsjednik bosansko-hercegovačke komunističke partije, Nijaz Duraković, godine 1989. isticao i promovirao ono što je smatrao bosanskom tradicijom tolerancije i koegzistencije među različitim vjerama i kulturama, Jevtić je odmah odvratio: „O kakvoj vrsti tolerancije može neko govoriti kada je baš islam došao sa sabljama čije su oštrice odnijele glavu posljednjeg bosanskog kralja?“ Tvrdeći da otomansko nasljeđe nije bilo nasljeđe tolerancije, već ropstvo, Jevtić pita: „Može li neko govoriti o religijskoj toleranciji u islamski utemeljenoj Otomanskoj imperiji u nekojem drugom smislu osim na način pastirovog postupanja sa stadom, on ga, naime, samo odgaja da bi imao od njega više mesa kasnije?“[37]

Prema Jevtiću, islam po svojoj naravi, navodno, „isključuje svaki drugi nazor na svijet i traži za sebe monopol na sceni. Eto zašto je islam opasan za sva moderna društva“.[38] Kako Jevtić dodaje, „islam je nasuprotan bilo kojim pravednim odnosima, toleranciji, dijalogu ili koegzistenciji“, i, u stvari, Kur'an i šerijat, navodno „dopuštaju uništenje onih koji imaju drugu religiju“.[39] Ne samo da Jevtić optužuje muslimane za razaranje mjesta bogoslužja koja pripadaju drugim religijama, nego je to „obaveza prema muslimanskoj religiji“.[40] Na konferenciji 1993. godine, koja je bila ironično fokusirana na religijskoj toleranciji, Tanasković je ustvrdio, temeljeći svoje mišljenje na svojoj

[37] Jevtić, Intervju, op. cit., 8. novembar 1989., str. 53.
[38] Jevtić, Duga, op. cit., 9 – 22. decembar, 1989., str. 20.
[39] Jevtić, Duga, op. cit., 9 – 22. decembar 1989., str. 21.
[40] Miroljub Jevtić, citiran u rubrici „Ljudi i vreme”, Vreme, 24. maj 1993., str. 54.

interpretaciji ranih islamskih tekstova, da je po islamu „stalan mir sa članovima drugih religija nemoguć“. Islamski „permanentni rat ograničava parametre tolerancije“, dodaje Tanasković.[41] Doista, u težnji da poveže prošlost i sadašnjost u jednom statičkom portretu, Jevtić optužuje lokalne muslimane da su oni „nosioci genocida“ od srednjovjekovnih vremena do danas.[42]

Muslimanska zavjera protiv Srbije i Zapada

Osim toga, ovi srpski orijentalisti su već u osamdesetim godinama ovog vijeka tvrdili da vide svjesnu i sistematsku konspiraciju da se pokori i razori Srbija i srpsko pravoslavlje. U očitom pokušaju da zadobiju simpatije Zapada i podršku sa te strane, a vjerovatno i da pruže Srbima osjećaj poduzimanja nesebične časne misije u korist širega dijela svijeta, lokalna islamska opasnost često je portretirana kao uvod u novo osvajanje Evrope i razorenje Zapadne civilizacije u cjelini.

Islam je opisivan kao internacionalno monolitna i agresivna vjera i zajednica koja je ista kud god da po svijetu pođeš. Kao dio ovoga fenomena, srpski orijentalisti tvrde da muslimani diljem svijeta, navodno, djeluju po tajnom ugovoru u zavjeri protiv Zapada i, posebno

[41] Izvještaj Anđelke Cvijić, „Ekumenizam – problem epohe”, Spona (Frankfurt, Njemačka), 2. decembar, 1993., p. 14.
[42] Miroljub Jevtić, Duga, op. cit., 9 – 22. decembra, 1989., str. 19.

Srba. Krivci iz inostranstva, od neimenovanih islamskih snaga do posebnih činilaca kao što je Saudijska Arabija, navodno pomažu i podstiču lokalne muslimane. Taktika bi mogla biti žestoka i nasilna - a uvijek je posrijedi fokusiranje džihada - ili pak nenasilna, kao što je navodno koordinirana odluka da se održi visok natalitet ili da se grade nove džamije. Darko Tanasković, na primjer, izjavljuje da zapaža „ekonomski, diplomatski i posebno demografski džihad“ koji za cilj imade i Balkan i Zapadnu Evropu.[43] Prema Jevtiću, također, „cilj (Saudijske Arabije) jeste da zaimadne bivšu Bosnu i Hercegovinu kao svoj ulazni put u Evropu“.[44]

Praktički gledano, srpski orijentalisti nastoje povezati muslimane Bosne i Hercegovine sa nekim neizdiferenciranim homogenim islamom diljem svijeta.

Oni zajedno stavljaju sve konflikte u koje su involovirani muslimani, bilo da se radi o Filipinima, Azerbejdžanu ili Kašmiru, i naglašavaju da je to posvuda istovjetna pojava, a Bosna i Hercegovina je samo jedan njen sastavni dio. Ovako se lahko racionalizirala politika (genocida protiv Bošnjaka), usprkos nasilju što ga takav pristup predstavlja glede intelektualnih i etičkih principa. Tako Jevtić nastavlja predstavljati Aliju Izetbegovića kao nekoga ko se ni malo ne razlikuje od vođa

[43] Intervju sa Tanaskovićem, Vojska, op. cit., 23. septembar 1993., str. 9.
[44] Miroljub Jevtić, „Igra za saveznike”, Večernje novosti, 5. avgust 1993., Foreign Broadcast Information Service (FBIS), Eastern Europe (EEU), 93 – 152., 10. avgust 1993., str. 53.

najekstremnijih islamskih pokreta u svijetu, tvrdeći da njegova politika „bez imalo sumnje predstavlja najradikalniju formu islamskog fundamentalizma ... budući da se sve ono što on govori u svome političkom programu ni po čemu ne razlikuje od akcija koje je poduzeo preminuli imam Homeini u Iranu, niti se razlikuje od onoga što poduzima Islamski front spasa u Alžiru“. Jevtić, štaviše, smatra da Alija Izetbegović, zapravo, ne želi nezavisnu državu Bosnu i Hercegovinu osim kao stadij do univerzalne islamske države. „Sve to“, sa bijesom veli Jevtić, „pokazuje da će teško išta biti od očekivanja da će (Bosanski) muslimani postati vesternizirani“.[45]

Upravo je Jevtić bio taj koji je u svojoj knjizi posvećenoj džihadu dao punu elaboraciju ovog fenomena. On smatra da je sam pojam džihada neodvojivi dio islama, nešto što je prisutno i nepromjenljivo uvijek i svugdje. Čak dok je još Jugoslavija postojala, u to vrijeme, a i on to dopušta, nije bilo nasilnih akata kao takvih, Jevtić unatoč svemu tome tvrdi ipak da zapaža mirnije, ali ništa manje opasne, forme džihada koje su tobože na sceni! Primajući navodno upute od „međunarodnih islamskih organizacija, koje, zahvaljujući velikim finansijskim resursima, nastoje da osvoje svijet“, jugoslovenski muslimani, tvrdi Jevtić, već koriste takve podmukle taktike kao što su: „visok natalitet, gradnja džamija, pritisak na nemuslimane“. Jevtić je procjenio da: „Na temelju detaljnih izvještaja, jasno je da je ova strategija mnogo

[45] Miroljub Jevtić, „Ništa od Zapada”, Evropske novosti, 31. mart, 1994., str. 2.

djelotvornija u postizanju svoga cilja ne stvarajući ikakve galamu“, dok ipak Jevtić opominje da to predstavlja „najozbiljniju prijetnju Jugoslaviji“.[46]

Iza svakog djela muslimana stoji navodno domišljen plan da se podrije Srbija. Prema Jevtiću, muslimanska manjina u Srbiji služi kao mostobran za „potpunu islamizaciju Srbije“. Kad je beogradska muslimanska zajednica, na primjer, tražila 1990. godine zemlju za groblje za svoje članove, Jevtić je reagirao pozivajući na alarm. On je opominjao da „Nakon zemljišta za mrtve slijedeći je korak osvojiti zemljište za žive. Oni će potom tražiti džamiju, potpuno legitimno, ali potom, okolo džamije, tražit će zemljište na kojem će naseliti muslimane. I onda, neće proći mnogo kad će nemuslimani otići, u početku dobrovoljno, a kasnije pod pritiskom... Ono što je planirano jeste naseljavanje muslimana u ove krajeve, i povećanje stope rađanja da bi se postepeno postigla brojčana nadmoć.“ Za svoj glavni argument on upire prstom na jednu objektivnu lekciju, naime na ono što je vidio kao narušen noćni život u pariškoj četvrti Pigalle nakon što su se tamo naselili sjeverno-afrički muslimani. Sagledan u ovom svjetlu, čak i zahtjev za muslimansko groblje jeste „veliko političko pitanje.“ Srbija, zapravo, jeste tek dio šireg plana da se iznova osvoje izgubljene teritorije ne samo na Balkanu, već također i na Iberijskom poluostrvu,

[46] Miroljub Jevtić, Savremeni džihad kao rat, Beograd, Narodna Biblioteka Srbije, 1989., str. 316.

tvrdi Jevtić.[47] Prevodeći svoje grozne procjene u konkretne termine, Jevtić upozorava, u vrijeme kada je politička situacija postajala posebno zategnuta, bez ikakvog stvarnog dokaza, da postoje pokreti koji pripremaju repatrijaciju/povratak preko milion muslimana koji su se naselili u Turskoj nakon što su bili prisiljeni napustiti Sandžak u ranijim vremenima. „Šta će se desiti Srbiji ako se ljudi koji (sada) imaju tursku svijest vrate ovdje?“ – pita on retorički.[48]

Srpski naučnici su pojačali svoja upozorenja o navodnoj islamskoj opasnosti zajedno sa posvudašnjom propagandnom kampanjom koju su srpske vlasti poduzele kad je Bosna i Hercegovina bila napadnuta 1992. godine, pridodajući sada pojačan naglasak na opasnost od uspostavljanja muslimanske države. Po Jevtiću, opasnost je sada navodno veća, ona poprima formu „kobnog plana“ od strane muslimana da uspostave srednjovjekovnu državu.[49] Proširujući mrežu mnogo šire, Vojin Dabić, profesor savremene historije na Beogradskom univerzitetu, smatra ne samo muslimane u Bosni i Hercegovini, već također i muslimane u Sandžaku, Albance na Kosovu i turske manjinske grupacije u Bugarskoj i Grčkoj „opasnošću za Evropu, jer islam ne može prihvatiti da je vjera odvojena od države. Oni (muslimani) podržavaju bizarnu simbiozu vjere i države, vjere i

[47] Miroljub Jevtić, „Šta se krije iza groblja: Islam juriša na Srbiju”, Ilustrovana Politika (Beograd), 18. decembar 1990., str. 25. Ilustrovana Politika je pod kontrolom vlade Srbije.
[48] Miroljub Jevtić „Turci (opet) žele Srbiju“, Srpska reč (Beograd), 19. avgust, 1991., str. 64. Srpsku reč izdaje četnička partija, Srpski pokret obnove.
[49] Vesti TV Beograda, 6. decembar 1992.

nacije“.[50] Međutim, pod „islamskom“ državom koju ovi orijentalisti imaju na umu ne misli se uopće na državu predvođenu vladom inspiriranom političkom islamskom doktrinom, niti se misli na državu predvođenu islamistima, što je promjenljiva varijabla ovisna o specifičnim okolnostima, već se jednostavno misli na državu u kojoj bi većina stanovništva bili muslimani, kao što je u savremenoj Albaniji, koja se smatra konstantom u tom pogledu. Prema tome, biti musliman naprosto, bez obzira na političku orijentaciju, jeste nešto što je po sebi nedopustivo, te dovoljan kriterij za osudu i opravdanje za gušenje.

Upozoravajuća misija

Prema ovim orijentalistima, muslimanska prijetnja, kako je spomenuto, ide daleko preko granica Srbije, te su ovi orijentalisti smatrali također svojom misijom da upozore uljuljkani Zapad. Za Jevtića opasnost je u tome što „međunarodni islamski planeri, potpomognuti domaćim sljedbenicima – misliocima, imaju kao svoj stvarni cilj islamizirati cijelu Srbiju, ali samo kao svoj prvi korak u prodoru u Evropu“.[51] Drugi naučnici su nastojali portretirati problem muslimana u Srbiji kao dio

[50] Intervju sa Vojinom Dabićem, POLUMESEC MUČI ZAPAD, Evropske novosti, 14. April 1993., str. 18.
[51] Miroljub Jevtić, Srpska reč, op. cit., 19. avgust, 1991., str. 65. U stvari, Jevtić naglašava da se „mi nadamo da je sve ovo jasno najvišim ljudima na vlasti u ovoj zemlji“.

šire, jedinstvene muslimanske prijetnje upravljene protiv cijelog Zapada. Dabić, na primjer, upire prstom u muslimanske zajednice u Velikoj Britaniji, Italiji i Francuskoj, u zemljama koje su, smatra on, „preplavljene“ i „zagušene“ muslimanima, i nastoji zadobiti simpatije zapadnih zemalja s obzirom da Srbija, tvrdi on, samo pokušava da se nosi sa istim problemom koga imaju i oni.[52]

Srpski orijentalisti su iznajmili svoj akademski autoritet da potpomognu takve antiislamske argumente izvan Srbije kako bi uvjerili strano javno mnijenje u opravdanost srpske politike. Tako Tanasković, tipično, upozorava američke gledaoce udarnih tv-vijesti da islamske zemlje koje pomažu Bosnu „imaju dugoročne ciljeve ... ne toliko da pomognu muslimane Bosne, koliko da organiziraju svoja uporišta u Evropi za svoje buduće aktivnosti.“[53]

Kao dio ovog pokušaja da osvoje simpatije vani za srbijansku antiislamsku politiku, ključna taktika je bila ubijediti stranu publiku da je bosanski predsjednik Alija Izetbegović ekstremista izvan svake granice, neko kome Zapad ne može vjerovati i koga ne treba podržavati. Naprimjer, u nastojanju da odvrate Sjedinjene Države od pružanja pomoći zaštićenoj zoni UN u enklavi Goražde u istočnoj Bosni kada su je srpske snage napale u aprilu 1994. godine, Jevtić je tvrdio da „fundamentalistička stranka Alije Izetbegovića zasigurno nije prijatelj

[52] Intervju s Dabićem, Evropske novosti, op. cit., 14. april 1993., str. 18.
[53] National Broadcast Corporation - NBC Nightly News, 26. oktobar 1992.

vitalnih interesa Sjedinjenih Država. Ljudi oko gospodina Clintona su svjesni da je ideal Alije (Izetbegovića) Iran i Saudijska Arabija, a ne Disneyland. Ovo nas navodi na pitanje: 'Je li u interesu Sjedinjenih Država da američki mladići umiru i avioni padaju pružajući mu podršku?',„[54]

Za srpske orijentaliste je generalno odbijanje Zapada da njihove argumente uzme ozbiljno bilo i frustrirajuće i zbunjujuće. Često su posezali za ekscentričnim objašnjenjima da obrazlože ovaj nedostatak simpatija za srbijansku antimuslimansku politiku. Tanasković je, na primjer, bio ozlojeđen kada je tadašnji italijanski ministar vanjskih poslova, Gianni De Michelis, po svemu sudeći rekao da je islam u Turskoj i na Balkanu umjeren i prihvatljiv, i kao takav dobro došla protuteža iranskom utjecaju. Optužujući De Michelisa za „nedostatak povijesne perspektive, pa i naivnost“, Tanasković je upozorio da će, naprotiv, „ovaj region (Balkan), koji baštini najstarije evropske civilizacije, postati neka vrsta orijentaliziranog predsoblja 'nove Evrope',„. Za Tanaskovića, pomanjkanje evropske brige za islam na Balkanu je „teško za razumeti i prihvatiti“ i on grdi „lakoverne evropske demokrate i njihove novopečene balkanske učenike (koji) nas žele podučavati“.[55] Slično tome, Jevtić kori Sjedinjene Države zbog podrške muslimanima i tvrdi da Sjedinjene Države „ne uočavaju da

[54] Miroljub Jevtić, STOP ZA BOMBE, Evropske novosti, 21. april 1994., str. 2.
[55] Darko Tanasković, IZUVANJE U PREDSOBLJU EVROPE, Duga, 15- 28. mart 1992., str. 37.

tako same kopaju svoj grob".[56] Pokušavajući da objasni takvu američku podršku, Jevtić zaključuje da se ustvari Washington dodvorava dvjema regionalnim silama, Njemačkoj i Saudijskoj Arabiji, da bi zadobio njihovu podršku za „kontrolu nad islamskim svetom".[57]

U ovom kontekstu Njemačka je bila posebna bete noire za srpske orijentaliste koliko i za ostale srpske intelektualce i vladine službenike, koji su skupa nastojali kapitalizirati neprijateljstvo prema njemačkoj prošlosti u mobiliziranju podrške u zemlji i inostranstvu za srbijanske postupke. Dabić, na primjer, na slijedeći način ocjenjuje njemačku kritiku srpskog tretmana muslimana: „Od trenutka kad je Njemačka uočila da je njen interes u Bosni osiguranje koridora prema južnim morima, počela nas je napadati".[58] Dabića je novinar pitao: „Nijemci su se i ovaj put jasno izjasnili o svojim ciljevima. Kada je njihov marš prema jugoistoku preko Srbije bio zaustavljen, oni su odlučili da umjesto toga idu preko Bosne, Sandžaka i Bugarske. Je li to razlog što kažnjavaju Srbiju?" Na ovo sugestivno pitanje Dabić je odgovorio serijom non sequitursa: „Tradicionalna njemačka politika od pamtiveka je bila konfrontacija sa (svakom) srpskom državom. Taj put je vodio pravo preko Bosne. Ovo je novi pokušaj aneksije, nakon koje bi usledila

[56] Intervju s Jevtićem, Stav, op. cit., 1. maj 1992., str. 37.
[57] Miroljub Jevtić, Večernje novosti, op. cit., 5. avgust 1993., Foreign Broadcast Information Service - FBIS, Eastern Europe - EE, 93 - 152., 10. august 1993., str. 53.
[58] Intervju s Dabićem, Evropske novosti, op. cit., 14. april 1993., str. 18.

destabilizacija Sandžaka. Kroz istoriju, može se videti da su Nemci tvrdoglavo sprečavali Srbe da se šire“.[59]

Dabić je, također, racionalizirao pomanjkanje zapadnih simpatija zaključujući da se sada Zapad sveti za podršku koju je jugoslovenska komunistička vlast pružala PLO-u i za pogodnosti koje je pružala raznim terorističkim grupama.[60] Ipak, ponekad su neki naučnici bili makar malo optimističniji nadajući se da će Zapad na koncu podijeliti srpsko viđenje situacije. Dabić je, na primjer, uprkos svome dosadašnjem razočarenju, siguran da „Amerika i zapadna Evropa neće dopustiti stvaranje islamskih država u srcu Balkana - jedna Albanija je dovoljna - s obzirom da bi takve kreature bile novim bazama za širenje terorizma i za još agresivniji islamski napad protiv Zapada“.[61]

Tanasković je kasnije tvrdio da zapadni Evropljani makar počinju uočavati navodni monolitni „kontinentalni fenomen“ političke i kulturne islamske prijetnje zajednički za sve njih, bilo to, kako on kaže, u Lyonsu u Francuskoj, Bradfordu u Engleskoj ili Sarajevu.[62]

Ustvari, jedan naučni radnik, Radoslav Stojanović, profesor Pravnog fakulteta Beogradskog univerziteta i član Izvršnog odbora jedne od opozicionih stranaka, Srpske demokratske stranke, je bio posebno optimističan u pogledu približavanja srbijanskih i zapadnih interesa u

[59] Intervju s Dabićem, Evropske novosti, op. cit., 14. april 1993., str. 18.
[60] Intervju s Dabićem, Evropske novosti, op. cit., 14. april 1993., st. 18.
[61] Intervju s Dabićem, Evropske novosti, op. cit., 14. april 1993., str. 18.
[62] Intervju s Tanaskovićem, Vojska, op. cit., 23. septembar 1993, str. 9.

odnosu na muslimane. On vjeruje da je stvarni prioritet Zapada za djelovanje u Bosni i Hercegovini zaustavljanje „islamskog fundamentalizma“.

On zato jadikuje što su Srbi, ne shvatajući ovo, propustili šansu da stvore čak i veću zonu pod srpskom kontrolom, navodno uz makar pasivno odobrenje Zapada. On žali što „Nažalost, srpske vlasti ni u Bosni ni u Srbiji nisu u stanju da shavte jednu stvar: da je Zapad mnogo zainteresovaniji za onemogućavanje stvaranja muslimanske države u Bosni nego li za osujećivanje planova stvaranja čak i Velike Srbije“. Ovo je, smatra on, tačno jer ni Velika Srbija ne bi predstavljala prijetnju Evropi, „Dok bi muslimanska država na Balkanu, tj. u Evropi, mogla postati uporište najekstremnijeg islamskog fundamentalizma, i država u koju bi se novac slijevao iz najekstremnijih islamskih zemalja. Takva država bi mogla počiniti strašne stvari u Evropi“.[63]

[63] Intervju Momira Đokovića s Radoslavom Stojanovićem, POVRATAK VREDNOSTIMA SRBIJE, Spona, 10. juni 1993., str. 15.

V

OD ANALIZE DO ADVOKATURE: OPRAVDAVANJE GENOCIDA

Nikada nije zabilježeno da su srpski orijentalisti kritizirali etničko čišćenje protiv muslimana čak ni u generalnim terminima, a posebno nisu osudili specifične aspekte tog procesa, kao na primjer koncentracione logore. Naprotiv, njihov je glavni cilj bio zanijekati samu činjenicu da se genocid događa. Ovo je poprimalo razne oblike; bilo da je to šutnja, otvoreno negiranje bilo kakvih nedjela (uključujući prebacivanje odgovornosti za sve zločine na muslimane, i tako zamjenjujući uloge žrtve i zločinca), ili čak pružanje implicitnog opravdanja za sve što je snašlo muslimane. Srpski orijentalisti su nastavili nuditi svoju ekspertizu u napadu na muslimane na intelektualnom planu i odbrani vladine politike, podjednako kao što su to činili ranije u pripremnoj fazi. Sada su, međutim, u pozadini njihovih argumenata bile okrutne mjere stvarno primijenjene protiv muslimana i, kao takvi, obezbjeđivali su direktno znanstveno objašnjenje i

opravdanje za ratne zločine, umjesto apstraktne akademske arome koju su ranije imali.

Nedeljkovićeva knjiga, na primjer, opravdava protjerivanje muslimana iz Srbije u 19. stoljeću kao način oslobađanja od izdajica i eufemistično zaključuje da je, sve u svemu, taj proces danas zaboravljen u potpunosti kao „davno otopljeni sneg". Autor dalje, u nastojanju da opravda taj proces, tvrdi da „Kao što je tačno za svaku društvenu grupu koja se vezala za okupatora (u ovom slučaju za Osmanlije), s vremenom je i lokalno stanovništvo (lokalni muslimani), koji su svoju poziciju i vlasništvo zasnovali na eksploataciji i pljački potlačenog stanovništva, također, nestali".[64] Jevtić je, sa svoje strane, pokušao skrenuti optužbe za ratne zločine počinjene od strane Srba upućujući non sequitur da su upravo islamske zemlje najveći prekršioci ljudskih prava.[65]

Drugi srpski naučnici su inspiraciju za odnos prema muslimanima tražili u Petru Njegošu, istaknutom antimuslimanskom pravoslavnom svešteniku i vladaru Crne Gore iz 19. stoljeća, čiji napisi slave i opravdavaju nasilno potiranje prisustva muslimana u toj zemllji. Na naučnom skupu u povodu proslave godišnjice rođenja Njegoša 1993. godine, srpski naučnici su ga hvalili kao „velikog pesnika i humanističkog filozofa". Jedan od njih, Dragutin Vukotić, pozivajući se na, kako ga je on vidio, stalni sukob interesa između „Istoka i Zapada,

[64] M. Nedeljković, KRST I POLUMESEC, op. cit., str. 105.
[65] Miroljub Jevtić, SAMO GOLI INTERES, Evropske novosti, 1. juli 1993., str. 2.

(između) krsta i polumeseca“, je zaključio da se „Mi danas, takođe, moramo držati Njegoševih stavova, jer su oni relevantni i jer ih vreme nije učinilo zastarelim... Analogije su jasne, i primena ovih Njegoševih procena na naše doba je neizbežna.“[66]

Jevtić je, vjerovatno, bio najekstremniji niječući mogućnost kompromisa s muslimanima zbog suštine same njihove religije. „Mora biti jasno svim ljudima dobre volje,“ propovijeda on, „da nema mira, i da ne može biti mira, sa islamskim fundamentalizmom. Dobro je poznata činjenica da islam ne priznaje koegzistenciju muslimana i nemuslimana na principu jednakosti.“ Praktično govoreći, njegovo čitanje monolitnog islama ga je navelo da propagira nastavak nasilnog rješenja do njegovog logičkog kraja, jer „Nada za mir sa Alijom (Izetbegovićem) je samo iluzija“, dok su „svi pregovori sa njim gubljenje vremena, i puko odgađanje konačnog obračuna, koji se nameće“.[67]

[66] Citirano u DA ČOVJEK BUDE ČOVJEK, Spona,7. oktobar 1993., st. 22.
[67] Jevtić, Evropske novosti, op. cit., 28. decembar 1993., st. 4.

VI

ZAKLJUČCI I IMPLIKACIJE

Uloga i odgovornost orijentalista

Naravno, nemoguće je odrediti u kojoj mjeri su srpski orijentalisti bili iskreni u svojim ubjeđenjima, odnosno u kojoj mjeri su bili vođeni drugim motivima: patriotizmom, materijalnom dobiti ili željom za popularnošću. Bez obzira na njihove poticaje, začuđujuće je u kojoj mjeri je pristrasnost ovih naučnika ne samo otvorena, već, na momente, anahronistički gruba i rasistička, i kako joj nedostaje čak i privid suptilnosti ranijih evropskih orijentalista. Kao što Said zapaža, ova vrsta orijentalizma nije objektivno prakticiranje naučnog rada, još manje razmjena sa populacijom koju se proučava, već radije beskompromisna potvrda dominacije vođena političkim motivima. Kao što kaže: „Ovo sada, tvrdim, nije ni nauka, ni znanje, ni razumijevanje: to je iskazivanje moći i potvrđivanje apsolutnog autoriteta. Ono se sastoji od rasizma, a

učinjeno je komparativno prihvatljivim publici unaprijed pripremljenoj da sluša njegove mišićave istine“.[68]

Dakako, orijentalisti čine samo malu grupu u odnosu na druge činioce na srpskoj političkoj i kulturnoj sceni, i oni su samo dio šireg nastojanja koje obuhvata većinu srpske političke klase a ne samo nekolicinu običnih, izolovanih razbojnika. To nastojanje obuhvata vodeće srpske političke figure, intelektualce, novinare, i Srpsku pravoslavnu crkvu. Uprkos njihovoj malobrojnosti, srpski orijentalisti, međutim, zauzimaju važno mjesto u političkom procesu, jer, kao stručnjaci, ono što mogu ponuditi je naučno poznavanje islama. Zlouprebljavajući nauku i miješajući je sa političkom retorikom, oni su definirali islam i lokalnu muslimansku zajednicu na način da su značajno doprinijeli intenziviranju neprijateljstva prema muslimanima i da su genocid učinili prihvatljivim rješenjem za ono što su oni pomogli ubijediti srpsku javnost da je „muslimanska prijetnja“.

Realno, u ovom slučaju, utjecaj srpskih orijentalista na politiku se ne može pripisati njihovim naučnim publikacijama, koje su, vjerovatno, imale ograničeno čitateljstvo. Prije svega su to bili: široka medijska eksponiranost koju su uživali u Srbiji, njihovo direktno konsultovanje sa vladinim službenicima i njihovo učešće u službenim propagandnim kampanjama vani koje su im omogućile da igraju značajnu ulogu. Do

[68] Edward W. Said, ORIENTALISM RECONSIDERED (Ponovo o Orijentalizmu), Race and Class, Jesen 1985., str. 8.

višestranačkih izbora u Bosni i Hercegovini u novembru 1990. g., ova republika je bila pod kontrolom tvrdolinijaške komunističke vlade, što je onemogućavalo javno reagovanje na anti-islamsku kritiku srpskih orijentalista. Kao rezultat, počevši od osamdesetih, orijentalisti su u svakom važnijem pogledu u Srbiji imali punu slobodu da iznose bilo koji argument, bez obzira kako neutemeljen, nategnut ili uvredljiv bio, bez straha od efektivne javne osude. Činjenica da nijedna važnija srpska institucija, kao što su Srpska pravoslavna crkva ili opozicione političke stranke, nije zauzela kritički stav prema antiislamskim napadima je, svakako, omogućila rad srpskih orijentalista u širenju poruke mržnje. Ustvari, doprinos orijentalsita je nadopunjavao i ojačao slučaj koga su pokrenuli drugi segmenti srpske političke klase, koji su se često oslanjali na njihove argumente, bilo vjerske bilo geostrateške, u ovisnosti od slučaja.

Iskustvo iz Srbije, općenitije, može ilustrirati gdje najveći utjecaj orijentalista može biti. U većini slučajeva razvoja političkih mjera, najveći utjecaj orijentalista ne mora biti u stvarnom određivanju politike per se, jer je to domen donosilaca političkih odluka. Političke mjere se, obično, formuliraju i implementiraju kao odgovor na konkretne političke interese. Ono gdje orijentalisti, međutim, igraju značajnu ulogu jeste povećavanje efektivnosti jedne politike čineći je prihvatljivijom kod kuće i u inostranstvu kroz obezbjeđenje intelektualnog opravdanja i ukrasa respektabilnosti. Ipak, orijentalisti imaju određenog utjecaja zahvaljujući njihovom stručnom znanju i

uvidima koji im omogućavaju da ukažu na propuste određene politike i sugeriraju alternative. Kao rezultat, oni su u stanju da modificiraju pa čak i iznude promjenu politike kada su voljni artikulirati svoje argumente i uskratiti svoju podršku onome što smatraju pogrešno vođenim principima.

U slučaju Srbije veoma je vjerovatno da bi se etničko čišćenje svakako desilo, i bez podrške orijenatlista. Međutim, odlučna opozicija tom procesu od strane ovih naučnika je mogla oduzeti zločincima značajan dio njihove legitimnosti. Naprotiv, orijentalisti su postali aktivna strana u etničkom čišćenju. Umjesto korištenja svoje priznate ekspertize da se suprotstave procesu viktimizacije/žrtvovanja, oni su umjesto toga na raspolaganje stavili svoj jedinstveni kredibilitet kako bi izdvojili, izolirali i osudili muslimansku zajednicu, i antimuslimansko djelovanje učinili intelektualno prihvatljivim. Tako su osnažili kredibilitet krovne nacionalističke ideologije i vjerovatnoću da će ona zadobiti podršku srpske javnosti.

Zahvaljujući njihovom držanju kao eksperata za dotičnu materiju, to što su srpski orijentalisti nudili je bila ključna intelektualna armatura za nastajuću srpsku nacionalističku ideologiju u segmentu primjenjivom na muslimane. Kao što sociolog Leo Kuper naglašava, za dešavanje genocida razvoj ideologije je posebno važan, u mjeri u kojoj su vodič i opravdanje potrebni: „Makar kad djeluju kolektivno, oni (počinitelji genocida) trebaju ideologiju da legitimiziraju svoje ponašanje jer bez

toga oni bi sebe i jedan drugoga morali vidjeti onim što stvarno jesu: obični lopovi i ubojice“.[69] Obezbjeđujući intelektualne osnove kampanje protiv islama, srbijanski orijentalisti su izkristalizirali i osnažili generalizirane stereotipe i obezbijedili racionalizaciju za sve mjere koju su srbijanske vlasti mogle poduzeti protiv muslimana u nastojanju da ostvare svoje političke ciljeve. Orijentalisti su tako pomogli da genocid postane stvarnost.

Izgledi za budućnost

Čak ako se na kraju i nađe političko rješenje u Bosni i Hercegovini, šteta je, svakako, već nanesena. Ali, čak i ako se muslimani tamo odbrane, oni u krnjoj Jugoslaviji (Srbiji i Crnoj Gori) će ostati živjeti u riziku, a velika je vjerovatnoća da će Srbi otpočeti novi krug etničkog čišćenja masovnih razmjera.

Zagovornici Velike Srbije često javno izražavaju svoju nelagodu prouzrokovanu činjenicom da manjine čine značajan dio stanovništva krnje Jugoslavije i očito bi se željeli riješiti ih se. Ovo posebno važi za veliki broj muslimana koji žive u Srbiji i Crnoj Gori: gotovo dva miliona Albanaca koji žive na Kosovu (devedeset posto kojih jesu

[69] Leo Kuper, GENOCIDE: ITS POLITICAL USE IN THE TWENTIETH CENTURY (Genocid - Njegovo korištenje u političke svrhe u dvadesetom vijeku), Yale University Press, New Haven 1981., p. 84.

muslimani) i dijelovima Crne Gore, Bosanske muslimane Sandžaka i muslimanske Cigane raspršene po cijeloj krnjoj Jugoslaviji.

Iako su ove teritorije osvojene tokom Balkanskih ratova 1912-13, i iako je njihovo stanovništvo još od tada pod pritiskom da se iseli, nasilje se odnedavno intenziviralo. Postoji mnoštvo pokazatelja da isti proces definiranja i separiranja Albanaca i drugih muslimana preostalih u krnjoj Jugoslaviji, s islamom kao ključnom komponentom njihove „različitosti“, ponovo dobija na snazi, i politički i intelektualno nakon kratke stanke kada je srpski fokus bio usredsređen na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Veoma vjerovatno, ovi argumenti se koriste kao priprema opravdanja za napad sličan onom izvedenom protiv Bosne i Hercegovine.

Dosada je taj proces u Sandžaku i na Kosovu uglavnom imao oblik „tihog etničkog čišćenja“, strategije koja se zasniva na činjenju svakodnevnog života ekstremno teškim za sandžačke muslimane i Albance, u očitoj nadi da će oni biti prisiljeni da odu. Ovo uzima forme premlaćivanja i zatvaranja od strane policije, te maltretiranja od strane vlasti i lutajućih srpskih militanata. Na Kosovu su ljudi otpuštaju s posla, uključujući većinu profesionalaca, ukida se sistem zdravstvene zaštite, zatvaraju lokalne kulturne organizacije, te demontira obrazovni sistem na albanskom jeziku.

Za očekivati je da će srpski orijentalisti ostati uključeni u antiislamsku kampanju koja se vodi u Srbiji. Oni sada pomažu u pripremi slučaja

sličnog onom u Bosni i Hercegovini koji bi mogao biti upotrijebljen kao opravdanje strožijih mjera na ostalim teritorijama. Jevtić, na primjer, tvrdi da „Ono što je posebno važno jeste da sva istraživanja pokazuju da su jugoslovenski Šiptari (pežorativni srpski termin za Albance) još privrženiji islamu nego poturčeni muslimani (Bosanski muslimani). To je razlog što korijeni 'islamske revolucije' puštaju svoje pupoljke i na Kosmetu (srpsko ime za Kosovo)“.[70] On je, također, bio kritičan prema međunarodnoj zabrinutosti za hapšenje muslimanskih lidera (ili „ekstremista“ kako ih on zove) 1994. godine u Sandžaku, i poziva beogradske vlasti da zauzvrat snažno reaguje na strano uplitanje u nešto što on smatra striktno domaćim pitanjem. U protivnom, upozorava on, međunarodno uplitanje će u narednoj instanci biti usmjereno čak i na grad Beograd u odbrani njegove muslimanske populacije.[71]

Ako srpski orijentalisti, kao što se čini, nastave pružati svoju naučnu podršku za daljnje progone jugoslovenskih muslimana, to će samo dodatno povećati njihov ionako nezavidan teret odgovornosti za jedno od najžalosnijih evropskih poglavlja u ovom stoljeću.[*]

---

[70] Skraćenica dvočlanog naziva za pokrajinu Kosovo i Metohiju, što je, do 1974. bio srpski naziv za 1913. godine osvojenu pokrajinu i podijeljenu na srpski dio (Kosovo) i crnogorski dio (Metohija, odnosno Dukađin). Miroljub Jevtić, *Evropske novosti*, op. cit., 22. decembar 1993., str. 2.

[71] Miroljub Jevtić, ZAŠTITNICI UGLJANINA, Evropske novosti, 9. mart 1994., str. 2.

[*] Studija dr Normana Cigara, ULOGA SRPSKIH ORIJENTALISTA U OPRAVDANJU GENOCIDA PROTIV MUSLIMANA BALKANA, prvi put je objavljena u reviji ISLAMSKI TROMJESEČNIK - PREGLED ISLAMSKE KULTURE iz Londona, pod naslovom: SRPSKI ORUENTALISTI I ISLAM -

INTELEKTUALNA PODRŠKA GENOCIDU, sveska XXXVIII, (broj 3 za treći kvartal), 1994., st. 147 - 170.

BILJEŠKA O AUTORU

Američki naučnik, dr. Norman Cigar je svjetski poznati publicista, analitičar i istraživač.

Rođen je 1948. godine u Trstu. Studirao je na Univerzitetu u Oxfordu u Engleskoj, doktorirao na temu: *Socijalna povijest Fesa (Maroko).*

Bio je vojno-politički analitičar u Pentagonu, a sada je profesor na Studijama za nacionalnu bezbjednost na Mornaričkoj ratnoj školi Sjedinjenih Američkih Država.

Bio je predavač na Univerzitetu Viskonzin (Wisconsin) u Medisonu (Madison), te rukovodio detašmanom za strategijska istraživanja u Fort Bragu (Ft. Bragg), sjeverna Karolina i angažovan kao saradnik

istraživač na Balkanološkom institutu u Vašingtonu (Washington) i viši saradnik na Programu javnog međunarodnog prava i vanjske politike.

Objavio je više radova o događajima u bivšoj Jugoslaviji. Za bosanskohercegovačku i jugoistočnoevropsku javnost posebno su interesantne dvije objavljene i na bosanskom jeziku: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI - POLITIKA ETNIČKOG ČIŠČENJA i DOVOLJNO DOKAZA ZA PODIZANJE OPTUŽNICE PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIČA.

Pored svojih obaveza i učešća na brojnim međunarodnim naučnim skupovima dr. Cigar se odlučno angažovao na suzbijanju destruktivnih fašističkih i fašistoidnih pojava i analizi nastajanja i funkcionisanja savremenih sukoba u svijetu. U tom okviru sarađivao je u desetinama uglednih listova kao što su: Vašington post (Washington Post), Baltimor san (The Baltimore Sun), Defense Njus (Defense News), Atlanta konstituišn (The Atlanta Constitution), Vašington tajms (Washington Times), Sandej telegraf (The Sunday Telegraph), Kriščn sajens monitor (The Christian Science Monitor), Ljiljan, Rilindja, Vreme, Globus, Vol strit Žurnal (Wall Street Journal) itd.